Mentalitate şi structură lingvistică. Reminiscenţe ale imaginarului cosmo şi antropogonic

Nicoleta POPA BLANARIU

Demersul nostru ţine de antropologia culturală. Obiectul de analiză – câteva expresii verbale – e pus în relaţie cu nişte structuri de mentalitate care l-au produs şi care, prin urmare, îi pot lămuri istoria şi semantismul. În astfel de cazuri, verbalul e o „reminiscenţă". S-a păstrat formula, dar originea ei e adesea obscură. Realitatea extralingvistică desemnată iniţial e în afara „orizontului mental" al (majorităţii) vorbitorilor de azi. Aceştia o ignoră, dar intuiesc semnificaţia de context a expresiei. Aşa se întâmplă cu structuri idiomatice precum: a) *a se face frate cu dracul*; b) *copil din flori*, cu echivalenţele *né(e) sous un chou* – în franceză – şi *born under a rose,* în engleză. (Toate trei – legate, graţie unei paradigme universale a imaginarului mitic, de expresia *a ieşi (ca) din pământ*).

Lucrarea noastră propune câteva ipoteze privind originea acestor expresii în tipare arhaice – şi structuri mitice – ale imaginarului colectiv: a) *mituri dualiste* – universal răspândite, în mediul folcloric şi în cel doctrinar-canonic – despre „frăţia" dintre diavol şi „bunul Dumnezeu"; b) mituri ale *maternităţii htoniene,* care apar, sub diferite forme, în mai toate culturile.

I. Între erezie şi *imitatio Dei: „a se face frate cu dracul"*

„A se face frate cu dracul" pare a fi un act epigonic, chiar unul de *imitatio Dei*. În tot cazul, expresia românească reflectă un strat al imaginarului colectiv – un ansamblu de credinţe şi reprezentări – care nu e strict local sau naţional, nici măcar specific european, ci (cvasi)universal. Expresia e o „reminiscenţă": concentrat verbal al unei viziuni mitice, arhaice. Expunerea noastră vizează, în principal, două aspecte: pe de o parte, evidenţierea unei legături între structura verbală şi mentalul colectiv, în configuraţia lui mitică; pe de altă parte, continuitatea unor structuri arhetipale (aşa-zis „dualiste"/ „dualistoide") ale imaginarului. Ele sunt de găsit – cu variaţii care nu schimbă fondul problemei – la mari distanţe în timp şi în geografia culturală a umanităţii.

Expresia românească *a se face frate cu dracul* rememorează o „situaţie originară" şi un act arhetipal: un gest al Creatorului la întemeierea lumii şi relaţia lui ambiguă cu un „Demiurg secund". Acesta e – generic numit – *Trickster* sau „Demiurg şarlatan" (Culianu 2002: 21–37). În mod particular, el poate fi Diavolul ori – în legende bogomilice – Satanael. „Antagonismul" (relativ) dintre cei doi

BDD-V379 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:45 UTC)

Creatori este nota specifică a credinţelor şi reprezentărilor *dualiste*[1]. El se manifestă ca o relaţie deopotrivă de *colaborare* şi *rivalitate.* Uneori, de „*consangvinitate*"[2] şi ostilitate, ca în tradiţia bogomilică, unde Satanael e primul născut al Domnului, iar Crist, al doilea. „Antagonismul" acesta e consfinţit – cu evidente asemănări de structură narativă şi imagistică – prin tradiţii populare (anterioare variantelor doctrinare, „savante" ale „dualismului") din Europa (balcanică şi estică, îndeosebi), Asia, America de Nord, Africa (dogonii din Mali[3]), Oceania, Australia. Miturile „dualiste" trec drept o „enigmă a istoriei religiilor" (Culianu 2002) prin larga lor răspândire, prin rezistenţa în timp şi prin dificultatea de a li se stabili cu certitudine originea sau centrul de difuziune. (Pe rând, acesta a fost localizat în Iran, la slavi şi bogomili, la fino-ugrici şi uralo-altaici; se adaugă ipoteza „genezei independente" în „diverse arii tematice"[4].) Eliade acceptă ideea unui focar unic de iradiere a dualismului, dar confirmă dificultatea de a-l repera. E unul dintre dosarele neclasate ale istoriei religiilor, la fel de incomod ca acela al „originilor limbajului" pentru lingvişti şi pentru colaboratorii lor din alte discipline.

Sprijinindu-se pe observaţiile lui Ugo Bianchi, Mircea Eliade nu exclude ca „anumite *credinţe 'dualiste' difuzate în Balcani şi în regiunile carpato-dunărene* să reprezinte resturi de credinţe religioase ale *substratului traco–scitic*" (Eliade 1995: 100). Deci anterioare „influenţelor" bogomilice[5] din secolul al X-lea şi chiar unor eventuale înrâuriri populare slave; acestea nu puteau veni mai devreme de secolul al VI-lea. Iar felul în care bogomilismul a pătruns în Europa nu e îndeajuns lămurit (Culianu 2002: 63). Oricum, cosmogonia dualistă e una dintre cele mai răspândite, mai ales în zona eurasiatică. Ea este, de fapt, singura cosmogonie 'populară' din Europa de Sud-Est", în condiţiile în care „cosmogoniile non-biblice au dispărut din folclorul Europei occidentale" (Eliade 1995: 135). Prezenţa unor elemente dualist(oid)e (*cf. Addenda*) nu este, pentru Mircea Eliade, o premisă suficientă spre a deduce primatul/ influenţa speculaţiei gnostico-maniheice asupra mentalităţii populare sud-est europene. E mai credibil (Eliade 1995: 120) că aceste „influenţe"

[1] Avem în vedere sensul specific al conceptului în istoria religiilor, distinct de acela din alte domenii. De pildă, din filosofie: „dualismul cartezian". Termenul *dualismus* a fost propus de Thomas Hyde, în 1700, pentru a desemna o caracteristică a religiei persane: opoziţia a două divinităţi (Ohrmazd şi Ahriman), asimilate – în plan ontologic, etic şi cosmologic – la două principii: „Binele" şi „Răul". (Lor le va corespunde o creaţie „bună" şi, respectiv, una „rea".) Ugo Bianchi dă următoarea definiţie: „Sunt *dualiste* religiile şi concepţiile de viaţă conform cărora *două principii, coeterne sau nu,* întemeiază existenţa, reală sau 'aparentă', a ceea ce există şi se manifestă în lume" (cf. Bianchi, *Prometeo*, *apud* Culianu 2002: 20–21).

[2] Cf. „Satana şi bunul Dumnezeu", in Eliade 1995: 86–134.

[3] La dogonii din Mali, se manifestă aceeaşi ambiguitate a „Demiurgului şarlatan", Ogo-Yurugu, Vulpoiul palid: „independent, dar nemulţumit de a fi astfel; activ, inventiv şi în acelaşi timp, distrugător; îndrăzneţ, dar şi temător; neliniştit, şmecher şi totuşi dezinvolt" (cf. M Griaule – G. Dieterlen, *apud* Culianu 2002: 34–35). „Solitar, incomplet şi mereu *revoltat*, *activ* însă, el va fi un agent *necesar* dezvoltării vieţii pe pământ" (cf. Ugo Bianchi, *Selected Essays*, *apud* Culianu, *op. cit.*).

[4] Cf. Veselovski, *apud* Culianu 2002: 22.

[5] În ceea ce priveşte apartenenţa bogomilismului la dualism, există o diferenţă de vederi. Culianu (2002: 254–262) vede în mişcarea bogomililor un caz de „pseudodualism": premisele acestuia sunt apropiate de cele ortodoxe, deşi „din ele derivă consecinţe etice şi antropologice de aspect puternic dualist". Adepţii înşişi se declarau „creştini" (Culianu 2002: 62). Însă Ugo Bianchi e de părere că bogomilismul e o formă de dualism, câtă vreme Diavolul bogomililor *organizează* lumea.

BDD-V379 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:45 UTC)

au consolidat şi extins în sens dualist o concepţie religioasă deja existentă în mediile populare: una în care „antagonismul" personajelor „polare" (precum cei doi Creatori) avea un rol însemnat.

Mircea Eliade[6] (1995: 86-137) – ale cărui observaţii sunt reluate şi dezvoltate de Ioan Petru Culianu (2002, 2005) – remarcă elementul comun din folclorul balcanic, din tradiţia iraniană, din doctrinele gnostico-maniheene şi din miturile amerindienilor. De pildă, Diavolul din cosmogoniile dualiste balcanice seamănă – funcţional, în schema mitului – cu „Prinţul întunericului" din credinţele gnostice şi maniheene: Demiurg secund, autor al *acestei* lumi imperfecte, pe care a creat-o şi pe care o guvernează fără nicio contribuţie a lui Dumnezeu. În gnoză, acesta e „Tatăl necunoscut", absolut transcendent şi „bun", fără nicio legătură cu condiţia sordidă a unei creaţii ratate, ivite dintr-o greşeală care s-a petrecut în lumea spirituală a eonilor. În unele variante gnostice, la originea acestui accident cosmo şi antropogonic se află Sophia, mama „Prinţului întunecat", creator – „Demiurg rău"[7] – al lumii materiale şi al condiţiei muritoare. Sub acest aspect, mitul gnostic seamănă cu tradiţii populare balcanice şi bogomilice. De asemeni, el se apropie de variante nord-americane ale cosmogoniei dualiste, în care e implicat, sub diferite forme – Coyot, Corb, Erete – personajul *Trickster*. Potrivnic şi colaborator al Creatorului (chiar continuator, după retragerea acestuia în cer), *Trickster* amerindian zădărniceşte încercarea de ameliorare a lumii. Drept urmare, prin directa lui contribuţie, condiţia umană e ireversibil alterată: supusă morţii şi suferinţei (Culianu 2002: 31–33, 148–150). În câteva legende ruseşti, central-asiatice şi siberiene, *Trickster* – în ipostaza Diavolului – este, de asemeni, sursa/ principiul lumii materiale: el ştie unde se află *materialul* trebuitor pentru facerea lumii (Eliade 1995: 119).

Îndelunga supravieţuire şi larga răspândire a acestui scenariu mitic impun o explicaţie. Pe de o parte, se găsea – în contribuţia cosmogonică a Diavolului – o cauză a imperfecţiunii Creaţiei şi a Răului pe care ea îl conţine. Originea Răului fiind altundeva, Dumnezeu – *deus otiosus* – nu mai e răspunzător de neajunsurile existenţei. Diavolul/ *Trickster*/ „Demiurgul şarlatan" e „ţapul ispăşitor", pentru ca „bunul Dumnezeu" să iasă basma curată la judecata creaturii. Postularea antinomiei celor două principii – care îşi dispută lumea şi, totodată, conlucrează la întemeierea ei – salvează, printr-un tertip speculativ, ideea de (şi credinţa într-un) Bine suprem. Pe de altă parte, relaţia celor doi creatori – „Satana şi bunul Dumnezeu" – e una de „camaraderie", chiar de amiciţie sau „consangvinitate". Ea transpune astfel, în simboluri mitice, principiul arhaic al totalităţii: *coincidentia oppositorum*. (Uneori, legătura între rivali nu mai e de „frăţie"/ „consangvinitate", ci contractuală. Motivul contractului între Dumnezeu şi Satan apare în versiuni bulgare şi iraniene[8].)

[6] Eliade valorifică nişte cercetări anterioare, ale lui Iordan Ivanov, Oskar Dähnhardt, Veselovski, J. Feldmann.

[7] Eseul lui Emil Cioran, cu acelaşi titlu, valorifică, aşadar, un motiv obsedant al imaginarului religios şi – abia apoi – literar. El circulă şi rezistă consecvent, adesea subversiv, de la tradiţia mitică arhaică, la maniheism, gnoză şi bogomilismul din jurul Dunării inferioare (sec. al X-lea) până la erezia catară din zona provensală (sec. XII) şi ecourile ei în italia de Nord (sec. XV), chiar mai departe şi mai târziu. Exegeza a pus în evidenţă „reminiscenţe" de imaginar gnostic în literatură, de la Goethe şi *Sturm und Drang* la romantici şi autorii moderni: existenţialiştii (Hans Jonas, *apud* Culianu 2006), Bulgakov, Hesse, Thomas Mann, Proust, Kafka, Beckett, Borges (Bloom 2007: 448–513).

[8] Într-o legendă bulgară, Satan se naşte din umbra – chiar din porunca – lui Dumnezeu şi-i

BDD-V379 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:45 UTC)

Antagonismul „dualist" e indisociabil de personajul *Trickster* – o variantă a „răului necesar" –, inclusiv sub forma „fratelui" diabolic pe care şi-l ia Dumnezeu părtaş la creaţie. În imaginaţia populară, Dumnezeu la ananghie – în criză de idei sau de material de construcţie – se ajută cu cine poate. În unele variante, Dumnezeu adoarme după creaţie şi/ sau e incapabil să-şi finalizeze singur opera. „Inerţia lui mintală"[9] e compensată – ca în cazul lui Ohrmazd iranian – de ingeniozitatea Diavolului[10]. Dumnezeu – în cosmogoniile dualiste ale bogomililor şi în legende populare sud-est europene – creează lumea cu sprijin diavolesc, pentru că altcumva nu ştie. Tot astfel, creatura – depăşită de dificultatea încercării – leagă frăţie cu dracul. Ceea ce, până la urmă, e un anume fel de a interpreta – de a răstălmăci sarcastic, prin jocul lingvistic – imperativul *imitatio dei.* În cultùrile tradiţionale, acesta e corelat valorii exemplare a mitului şi garantează eficienţa activităţii umane: „Aşa au făcut zeii, aşa fac oamenii", „Trebuie să facem ceea ce zeii au făcut de la început" (*apud* Eliade 1978: 5-6). Prin recurs la autoritatea tradiţiei, se justifică mitic diverse practici din comunităţile tradiţionale. A fi/ a se face „frate cu dracul" e încă o vorbă în doi peri, care îmbogăţeşte paremiologia autohtonă cu un vestigiu de mentalitate şi credinţă arhaică, nu doar balcanică, ci universală.

Expresia în discuţie şi relaţia ei cu fondul popular de credinţe, mituri şi legende confirmă concluzia lui Lucian Blaga din *Spaţiul mioritic* (Blaga 1969: 187): „(...) în genere, românul nu prea face saltul în schisma spirituală. Ispita aceasta se istoveşte în sufletul nostru popular printr-un proces de sublimare, pe planul imaginaţiei legendare şi poetice. Tendinţa schismatică, atât de generală în Europa", se manifestă la români printr-un fel aparte de creativitate: „creaţii care nu depăşesc (...un) anume joc al imaginaţiei şi care pot să circule fără nume, fără paternitate şi fără răspundere". La români, „ispita schismatică se sublimează în vis liber şi în viziuni". Ea „nu se dezvoltă în doctrină şi nu ajunge la creaţia sectară, de noi cuiburi de viaţă religioasă". Particularitate prin care – constată Blaga – „sufletul colectiv" românesc se deosebeşte de cel rusesc, atras de „schismă, eres şi sciziunea sectară".

Addenda: „Dualism" popular românesc în context universal (corpus selectiv)

I. a) Într-un mit cosmogonic din Moldova – amintit de Nicolae Cartojan într-o lucrare de referinţă, *Cărţile populare în literatura românească* –, apare motivul relaţiei ambivalente, de colaborare/ adversitate, dintre Satana şi „bunul Dumnezeu", părtaşi la facerea lumii. Astfel descris, raportul lor e simptomatic pentru cosmogoniile dualiste. „Când Dumnezeu s-a hotărât să facă Pământul, a trimis pe Satana în fundul mării, ca să ia de acolo sămânţă de pământ în numele Lui şi să i-o

propune să împartă lumea între ei. În varianta iraniană, Diavolul obţine de la Ohrmazd dreptul de a face rău. De această învoială dau seamă doi martori (Eliade 1995: 119).

[9] Cf. Eliade 1995: 95–97.

[10] Într-o legendă bulgară, Pământul creat de Dumnezeu se lăţise prea mult şi Soarele nu-l mai putea cuprinde. Dumnezeu i-a creat pe îngeri şi l-a trimis pe îngerul războiului la Satan, ca să-i ceară sfatul. Îngerul n-a izbutit să se apropie de Diavol. Aşa că Dumnezeu a poruncit albinei să se aşeze pe umărul diavolului şi să ia seama la ce spune el. Astfel, Dumnezeu a găsit soluţia problemei: „O! Ce prost e Dumnezeu!" se minuna Diavolul. „Nu ştie că trebuie să ia un baston, să facă semnul crucii în cele patru vânturi şi să zică: 'Atât pământ ajunge!'" (Eliade 1995: 93–94).

BDD-V379 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:45 UTC)

aducă la suprafaţa apei". Trimisul se scufundă de două ori, dar nu ia „sămânţă de pământ" în numele Domnului – cum i s-a poruncit –, ci numai în numele său. Drept urmare, la suprafaţa apei, „toată sămânţa de pământ i-a scăpat printre degete". Abia a treia oară, a luat-o *şi* în numele lui Dumnezeu. Ca în mitul iranian despre fraţii potrivnici – Ohrmazd şi Ahriman –, lumea e un amestec de bine şi rău. E produsul unei duble contribuţii: a lui Dumnezeu şi a partenerului său, *Trickster* („Demiurgul şarlatan").

I. b) Într-o legendă din *Transilvania*, Diavolul îi dă bineţe lui Dumnezeu, cu formula: „Bună ziua, *frate*!". Diavolul e o formă de alteritate în care divinitatea refuză să vadă o dimensiune a propriei naturi. E un parteneriat tipic dualist. „La început, nu erau decât apele. Dumnezeu se gândea să facă lumea, dar nu ştia nici *cum* s-o facă, nici *pentru ce*. Era iritat că nu avea nici frate, nici prieten. (...) Furios, (Dumnezeu) îşi aruncă bastonul pe ape. El se transformă într-un copac mare şi sub copac, Dumnezeu îl zări pe Diavol care-i zise râzând: 'Bună ziua, frate! Tu n-ai nici frate, nici prieten. Eu îţi voi fi frate şi prieten!' Dumnezeu se bucură şi-i zise: 'Nu-mi vei fi frate, ci prieten. Eu nu trebuie să am frate' " (Eliade 1995: 88–89). Împreună, cei doi vor crea lumea. Nu fără trădarea săvârşită de Diavol.

I. c) Tudor Pamfile, în *Povestea lumii de demult* (Pamfile 2006: 13), menţionează o veche credinţă din Oltenia, pe care o consideră „influenţă accidentală cărturărească": „ (...) *cel mai vechi Dumnezeu este Sabaot*, (...) după dânsul a venit Amon, (...) după aceasta a stăpânit Apolon, (...) acesta a lăsat în locu-i pe Dumnezeu, înaintaşul lui Iisus". În (Pamfile 2006: 17–29), există variante ale cosmogoniei dualiste, care îi are drept protagonişti pe „Fârtatul" şi „Nefârtatul".

I. d) Potrivit unor versiuni *finlandeze* (*apud* Eliade 1995: 91), „înainte de crearea lumii, Dumnezeu se afla pe o coloană de aur, în mijlocul mării. Zărindu-şi *imaginea în apă*, (Dumnezeu) strigă: 'Ridică-te!' Imaginea era *Diavolul*". Iar Dumnezeu îi cere sfatul: cum ar putea face lumea?

I. e) Într-o variantă *rusească*, diavolul îi propune lui Dumnezeu să-i devină frate de sânge: „Tu să fii mezinul, iar eu fratele cel mare!" Cum Dumnezeu izbucneşte în râs, Diavolul se mulţumeşte cu locul mezinului. Dumnezeu face semnul crucii şi interlocutorul dispare. În legendă, figurează vechiul motiv – aici, creştinat – al „fraţilor duşmani". Acesta e atestat (şi) in zurvanismul iranian: Ahriman cel întunecat se naşte primul, printr-un şiretlic menit să-i asigure puterea absolută; iar Ohrmazd cel luminos, al doilea.

1. f) Tema centrală a cosmogoniilor *californiene* este conflictul Creatorului cu Coyotul. Creatorul vrea să facă „lumea paradisiacă şi omul nemuritor" (Eliade 1995: 122, Culianu 2002, Culianu 2005). Dar Coyotul aduce moartea şi distruge pământul.

II. „Descendenţa telurică": *Terrae fillius*

Confirmând o structură arhaică şi universală a imaginarului colectiv – motivul *maternităţii htoniene* – „copilul din flori era numit *Terrae fillius*" (Eliade 1992: 237). E de presupus că echivalenţele acestei expresii în diferite limbi indo-europene – între care (fr.) *né(e) sous un chou* şi (engl.) *born under a rose* – s-au constituit pe baza aceloraşi mecanisme ale imaginarului. (Aceasta nu exclude, totuşi, ipoteza evocării metaforice a unor circumstanţe specifice ale naşterii). Mentalitatea arhaică

BDD-V379 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:45 UTC)

asociază în aceeaşi paradigmă (Eliade 1964: 232) (ceea ce constituie) pământul şi ceea ce îl înconjoară: ape, vegetaţie, structuri minerale, forme de relief. Adică prima „valorizare religioasă a pământului a fost *indistinctă*. (...) Tot ce *este* pe pământ este *laolaltă*, alcătuind o mare unitate" (Eliade 1992: 232). Într-o intuiţie primară, pământul înseamnă tot ceea ce există în preajma omului. Pentru mentalitatea arhaică, a fi „*om al locului*" nu înseamnă doar a-i aparţine prin rezidenţă – în sensul de astăzi –, ci a fi, la propriu, un produs al „locului". Pământul „natal" ar fi realmente implicat în ontogeneză. După A. Dieterich, „pământul reprezintă locul unde şade copilul înainte de a se naşte; *nu simbolic*, ci ca Pământ Mamă, în sens material, la fel după cum este şi adăpost al morţilor" (Dieterich, *Mutter Erde*, 1905, *apud* Van Gennep 1996: 57). În unele credinţe germane, australiene, africane, „sufletele (în sensul cel mai larg al termenului) ce se vor naşte trăiesc sub sau în stânci". La diferite popoare, se crede că ele trăiesc în arbori, în tufişuri, în *flori* sau în *legume*, în fântâni, izvoare, lacuri, ape curgătoare etc. (Van Gennep 1996: 57). De aici, e posibil să fi derivat expresiile *copil din flori*, (fr.) *né(e) sous un chou,* (engl.) *born under a rose* şi altele asemenea.

Aşadar, individul nu e atât un produs biologic, cât unul „cosmico-matern" (Eliade 1992: 233). Tatăl e părinte numai în sens social, nu şi biologic. El doar îşi „recunoaşte" copiii – le dă o identitate socială – printr-un ritual care, la multe popoare, se desfăşoară ca o adopţie. Ridicându-şi copilul de la pământ (*de terra tollere*), în semn de recunoaştere, tatăl îl preia de la „adevărata" lui mamă, Terra. Oameni „ai locului", indivizii există/ se constituie în mediul cosmic înconjurător ori sunt „aduşi" de fauna acvatică (peşti, broaşte, lebede etc.)[11]. „Sufletele (în sensul cel mai larg al termenului)" trec, din mediul natural de obârşie, în pântecul mamei şi îşi desăvârşesc forma umană, fără contribuţie paternă. Orice nou-născut este – potrivit acestor credinţe – copil al pământului (*Terrae fillius*), al florilor, al vegetaţiei în general, fie ea „varză" (*chou*) sau „trandafir" (*rose*). Ceea ce face deosebirea este de ordin social: asumarea de către tată.

Expresiile în discuţie pot fi interpretate nu doar ca metafore, ci, deopotrivă, ca „reminiscenţe" ale unei viziuni arhaice asupra ontogenezei: om „al locului", individul e mai mult produs htonian *lato sensu* decât descendent biologic al părinţilor săi. În anumite forme, această reprezentare supravieţuieşte în mitologia clasică. Iată câteva exemple, dintre cele mai cunoscute. Ca scenariu antropogonic, miturile *autohtoniei* le erau familiare vechilor greci şi amerindienilor (Lévi-Strauss 1978). Unul e relatat în *Metamorfozele* lui Ovidiu. După potop, Deukalion – descendentul lui Prometeu – şi titanida Pyrrha recreează omenirea, din „oasele marii mame", Pământul, aruncând pietre în urma lor. Tot în tradiţia grecilor, primii locuitori ai Tebei (*spartoi,* între care cei cinci întemeietori ai aristocraţiei tebane) au ieşit din pământ – înarmaţi şi gata de luptă –, pe locul unde Cadmos a împrăştiat dinţii monstrului învins. La fel, se ivesc Giganţii (*Gegeneis)*, pe câmpia lui Ares din Colhida, arată de Iason din porunca regelui Aietes.

[11] Probabil de aceea se spune, uneori, că pe nou-născut îl „aduce barza".

BDD-V379 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:45 UTC)

Bibliografie

Arvinte 2002: *Normele limbii literare în opera lui Ion Creangă*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza".

Blaga 1969: Lucian Blaga, „Spaţiul mioritic", in *Trilogia culturii*, cuvânt înainte de Dumitru Ghişe, Bucureşti, Editura pentru Literatură Universală, 1969.

Bloom 2007: Harold Bloom, *Canonul occidental. Cărţile şi Şcoala Epocilor*, ediţia a doua, traducere de Delia Ungureanu, prefaţă de Mircea Martin, Bucureşti, Grupul Editorial Art.

Chevalier, Gheerbrant, 1993: Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicţionar de simboluri*, vol.2, coordonatori: Micaela Slăvescu, Laurenţiu Zoicaş, traducători: Daniel Nicolescu, Doina Uricariu, Olga Zaicik, Laurenţiu Zoicaş, Irina Bojin, Victor-Dinu Vlădulescu, Ileana Cantuniari, Liana Repeţeanu, Agnes Davidovici, Sanda Oprescu, Bucureşti, Editura Artemis.

Ciorănescu 2002: Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române,* Bucureşti, Editura Saeculum I.O.

Coşeriu 1994: Eugen Coşeriu, *Lingvistică din perspectivă spaţială şi antropologică. Trei studii*, cu o prefaţă de Silviu Berejan şi un punct de vedere editorial de Stelian Dumistrăcel, Chişinău, „Ştiinţa".

Culianu 2002: Ioan Petru Culianu, *Gnozele dualiste ale Occidentului. Istorie şi mituri*, ediţia a doua, traducere de Tereza Culianu Petrescu, cuvânt înainte al autorului, postfaţă de H.-R. Patapievici, Iaşi, Polirom.

Culianu 2005: Ioan Petru Culianu, *Arborele Gnozei. Mitologia gnostică de la creştinismul primitiv la nihilismul modern*, ediţia a doua, traducere de Corina Popescu, Iaşi, Polirom.

Culianu 2006: Ioan Petru Culianu, *Gnosticism şi gândire modernă: Hans Jonas*, traducere de Maria-Magdalena Anghelescu şi Şerban Anghelescu, postfaţă de Eduard Ircinschi, Iaşi, Polirom.

Dumistrăcel 2001: Stelian Dumistrăcel, *Până-n pânzele albe: expresii româneşti. Biografii – motivaţii*, ediţia a doua, revăzută şi augmentată, Iaşi, Institutul European.

Eliade 1978: Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, traducere de P.G. Dinopol, Bucureşti, Univers.

Eliade 1992: Mircea Eliade, *Tratat de istorie a religiilor*, cu o prefaţă de Georges Dumézil şi un cuvânt înainte al autorului, traducere de Mariana Noica, Bucureşti, Editura Humanitas.

Eliade, 1995: Mircea Eliade, „Capitolul III: Satana şi bunul Dumnezeu: Preistoria cosmogoniei populare româneşti, in *De la Zalmoxis la Genghis-Han. Studii comparative despre religiile şi folclorul Daciei şi Europei Orientale*, traducere de Maria Ivănescu şi Cezar Ivănescu, Bucureşti, Editura Humanitas.

Lévi-Strauss 1978: Claude Lévi-Strauss, *Antropologia structurală*, traducere de I. Pecher, Bucureşti, Editura Politică.

Mesnil, Popova: 1997: Marianne Mesnil, *Etnologul, între şarpe şi balaur;* Marianne Mesnil şi Assia Popova, *Eseuri de mitologie balcanică,* cuvânt înainte de Paul H. Stahl, traducere de Ioana Bot şi Ana Mihăilescu, Bucureşti, Editura Paideia.

Mihăescu, 1966: H. Mihăescu, *Influenţa greacă asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, Bucureşti, Editura Academiei.

Pamfile 2006: Tudor Pamfile, *Mitologia poporului român*, ediţie îngrijită şi prefaţată de I. Oprişan, Bucureşti, Editura Vestala.

BDD-V379 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:45 UTC)

Scriban 1939: August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti,* Iaşi, Institutul de Arte Grafice Presa Bună.
Tohăneanu 1995: G.I. Tohăneanu, *Dicţionar de imagini pierdute*, Timişoara, Amarcord.
Van Gennep 1996: Arnold Van Gennep, *Riturile de trecere*, traducere de Lucia Berdan şi Nora Vasilescu, studiu introductiv de Nicolae Constantinescu, postfaţă de Lucia Berdan, Iaşi, Polirom.
Vernant 1995: Jean-Pierre Vernant, *Mit şi gândire în Grecia antică. Studii de psihologie istorică*. Traducere de Zoe Petre şi Andrei Niculescu, cuvânt înainte de Zoe Petre, Bucureşti, Meridiane.

Mentalité et structure linguistique. Réminiscences de l'imaginaire cosmo et anthropogonique

On (se) propose une étude d' anthropologie culturelle. Notre objet d' analyse – quelques expressions verbales – a trait à des structures de mentalité qui sont à même d' en tirer au clair l' histoire et le sémantisme. Dans de tels cas, la structure verbale est une "réminiscence": on l' emploie encore, on la comprend dans son co(n)texte même; pourtant, on en a perdu la mémoire des origines. La réalité extra-linguistique qu' elle a désignée auparavant déborde l' "horizon mental" (de la plupart) des gens d' aujourd' hui. C' est ce qu' il arrive à des expressions idiomatiques telles que: a) roum. *a se face frate cu dracu*l (littéralement, "se lier d' amitié avec le diable, en devenir frère"; ou bien, en traduction libre, "il faut hurler avec les loups pour arriver à son but"); b) roum. *copil din flori,* fr. *né(e) sous un chou,* angl. *born under a rose*. Sémantiquement, ces trois dernières reviennent au même. Elles s' enracinent dans de très anciennes structures de l' imaginaire collectif: a) des *mythes "dualistes*", largement répandus dans les milieux populaires, tout comme dans les traditions doctrinaires des quatre coins du monde; b) des variantes d' une seule et même image mythique, elle aussi connue presque partout, dans les cultures traditionnelles: *Terra Mater*/ *Mutter Erde.*

Bacău, România

BDD-V379 © 2009 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:51:45 UTC)